

اسناد و خاطرات شیخ مصطفیٰ رهنما

www.ketab.ir

سرشناسه:	رهنما، مصطفی، ۱۳۰۳.
عنوان و نام پدیدآور:	اسناد و خاطرات شیخ مصطفی رهنما/تذوین: رحیم روح‌بخش الله‌آباد
مشخصات نشر:	تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری:	۵۵۲ ص؛ مصور، نمونه، عکس.
فروست:	مرکز اسناد انقلاب اسلامی؛ ۷۶۹؛ خاطرات ۱۰۶.
شابک:	۸۹۰۰۰ ریال: ۵-۵۲۳-۳۱۹-۹۶۳-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا.
یادداشت:	چاپ اول.
موضوع:	رهنما، مصطفی، ۱۳۰۴. خاطرات.
موضوع:	ایران - تاریخ - پهلوی، ۱۳۰۴-۱۳۵۷. خاطرات.
موضوع:	ایران - تاریخ - پهلوی، ۱۳۰۴-۱۳۵۷. اسناد و مدارک.
شناسه افزوده:	روح‌بخش، رحیم، ۱۳۳۵. گردآورنده.
شناسه افزوده:	مرکز اسناد انقلاب اسلامی
رده‌بندی کنگره:	DSR ۱۴۸۶/۷۸۳ ۱۳۹۰
رده‌بندی دیویی:	۹۵۵/۰۸۲۰۹۲
شماره کتابشناسی ملی:	۲۲۹۶۲۱۸

انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

عنوان: اسناد و خاطرات شیخ مصطفی رهنا

تدوین: رحیم روح بخش الله آباد

مصاحبه گر: عباس آقایی

نوبت چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۰

شمارگان: ۲۰۰۰ قیمت: ۸۹۰۰ تومان

حروفچینی و لیتوگرافی: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۹-۵۲۳-۵

ISBN 978-964-419-523-5

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبروی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۱۹۵۴،
مرکز اسناد انقلاب اسلامی، صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴، فکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irdc.ir

این اثر یکی از موضوعات «طرح
تدوین تاریخ انقلاب اسلامی» است
که در مرکز اسناد انقلاب اسلامی
تهیه شده و کلیه حقوق آن برای
مرکز محفوظ می‌باشد.

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۳	پیشگفتار

فصل اول

۱۷	مدخل پژوهشی
----	-------------

فصل دوم

۳۷	خاطرات رهنما
۳۹	تولد و خاندان
۴۲	تحصیلات حوزوی در قم و نجف
۴۶	بازگشت به ایران و اعزام به سربازی
۴۷	مهاجرت به تهران و طرح مسئله‌ی فلسطین
۵۰	انتشار مجله‌ی حیات مسلمین
۵۲	تشکیل جمعیت مسلم آزاد
۵۵	همکاری با روزنامه‌ی کیهان و برخی مطبوعات دیگر
۵۷	ارتباط و همکاری با برخی از علما
۶۰	ارتباط با سازمان‌ها و جنبش‌های جهانی
۶۲	اتهام کمونیستی

۶۳	ارتباط با نهضت ملی و رجال آن
۶۵	هیجده بار زندان و تبعید در دوران مبارزه
۷۳	داستان ازدواج
۷۵	شعر و شاعری
۷۷	همراهی با نهضت امام خمینی و انقلاب اسلامی

فصل سوم

۸۵	اسناد رهنما
۴۹۳	ضمائم
۵۱۹	نمایه

مقدمه

دوره‌ی بعد از شهریور ۱۳۲۰ تا شروع نهضت اسلامی دوره‌ای ویژه با مشخصات بارزی است. در این مقطع نیروهای سیاسی اجتماعی اعم از مذهبی و غیرمذهبی و مخالف مذهب فعالیت‌های گسترده‌ای داشتند که تکاپوی هر یک به نوبه‌ی خود قابل بررسی و دقت است. شیخ مصطفی رهنما از جمله فعالان عرصه‌ی سیاسی و فرهنگی و مطبوعاتی این مقطع است که با گروه‌ها و احزاب سیاسی مراودات مختلفی داشته و فعالیت‌های خود را در قالب «جمعیت مسلم آزاد» انجام می‌داده است. آنچه فعالیت‌ها و کوشش‌های وی را از دیگران متمایز می‌سازد توجه اصلی او به مسئله‌ی فلسطین است.

شکل‌گیری رژیم اشغالگر قدس در میان نیروهای مذهبی دوران نهضت اسلامی و قبل از آن عکس‌العمل‌هایی را در پی داشت. توجه ویژه به این موضوع در جریان نهضت اسلامی به رهبری حضرت امام (ره) هم به‌خوبی قابل مشاهده است. مرکز اسناد انقلاب اسلامی با توجه به رسالت تاریخی خود تدوین خاطرات شیخ مصطفی رهنما و اسناد وی در ساواک را در اولویت کار خود قرار داده است. از آنجایی که قسمت‌هایی از خاطرات شیخ مصطفی رهنما قبلاً توسط مؤسسه‌ی فرهنگی دیگری منتشر گردیده است، اثر حاضر بر ناگفته‌ها و اسناد منتشرنشده‌ی فعالیت‌های شیخ مصطفی رهنما متمرکز شده است. بر همین اساس بخش خاطرات آن مختصر و بخش اسنادش مفصل‌تر است.

در پایان ضمن تشکر از راوی محترم، جناب حجت‌الاسلام شیخ مصطفی رهنما که

خاطرات و اسناد خود را در اختیار این مرکز قرار دادند، از زحمات تدوینگر این اثر، معاون پژوهشی آقای دکتر اکبر اشرفی، آقای رحیم نیکبخت مدیر بخش تدوین، آقای هوشنگ سعادت مدیر گروه اسناد و خاطرات و همچنین همکاران محترم معاونت‌های اطلاع‌رسانی، تاریخ شفاهی و انتشارات قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

www.ketab.ir

بسم الله الرحمن الرحيم

۱۴۱۶/۲/۹ هجری قمری

حضرت امام محمد باقر علیه السلام - در مقام الله تبارک و تعالی
مستغنی است با توفیق به دفع بیماری و سلامتی

سلام علیکم ای صاحب معرفت و فاضل و شریف کتاب خاطرات
مریدان و اولاد مبارک. مستغنی است با توفیق به دفع بیماری و سلامتی
شده، تسبیح در جواب دفتر آن، موجب رضا خداوندی و خوشنودی اینجانب
و اطلاع رسانی بر مردم می باشد.

مزید توفیقات حسنه آن برادر محترم را از خداوند متعال
خواستارم. والسلام والاکرام. والمحمد لله

شیخ مصطفی رحمانی (ره)

پیشگفتار

شاید بتوان اسناد و خاطرات را دو مؤلفه‌ی اصلی پژوهش‌های تاریخ معاصر تلقی کرد که با کنار هم گذاشتن آنها می‌توان وقایع تاریخی را بازسازی و تجزیه و تحلیل نمود. براین اساس کتاب «اسناد و خاطرات شیخ مصطفی رهنما» به‌عنوان یک منبع پژوهشی، دربردارنده‌ی این دو امتیاز گوامان می‌باشد و به سهم خود می‌تواند برخی خلاصه‌های منابع تاریخی دهه‌های ۱۳۲۰ و ۱۳۳۰ را پر کند. به‌خصوص اینکه شیخ مصطفی رهنما در طول دوران طولانی مبارزات خود، غالباً با جمع محدودی از همفکرانش فعالیت می‌کرد، که خود محوریت آن‌را برعهده داشت. از این رو موضوعات مطروحه در خاطرات و اسناد او خالی منحصربه‌فرد به‌کتابش بخشیده است؛ به طوری که به‌ندرت می‌توان سرنخی از مطالب آن‌را در سایر منابع به‌دست آورد.

به هر تقدیر، رهنما را می‌توان یک مبارز مستقل و تا حدودی تکررتلقی کرد که هر چند با تشکیل «جمعیت مسلم آزاد» و نشر ارگان آن یعنی مجله‌ی «حیات مسلمین» سعی کرد تشکیلاتی عمل کند، ولی چون تعدادی انگشت‌شمار از افراد جذب جمعیت مذکور شدند ناچار او به تنهایی این راه را ادامه داد. تردیدی نیست که دغدغه‌های اصلی وی در این حرکت، مذهب و دینداری او بود. رهنما از خاندانی روحانی و مبارز برخاسته و برادران واحدی در «جمعیت فدائیان اسلام» دایی‌های او بودند.

خانواده‌ی رهنما در مبارزات مردم کرمانشاه نقش داشتند. این عوامل به‌علاوه‌ی

فضای باز سیاسی دهه‌ی ۱۳۲۰، رهنما را همچون سایر عناصر و نیروهای آن سال‌ها، به عرصه‌ی سیاست کشاند. البته اهتمام اصلی او در این عرصه مذهب و آموزه‌های دینی بود، اما هر جنبش و حرکتی را که در مبارزه صادق می‌دید از آن حمایت می‌کرد. از این رو چه در خاطرات و چه در اسناد رهنما ردپایی از فعالیت همه نوع گرایش‌های سیاسی وقت قابل مشاهده است: گاهی به همراه سران و عناصر برجسته‌ی حزب توده - به تصور عضویت در آن حزب - از سوی دستگاه امنیتی - به جزیره‌ی خارک تبعید می‌شود؛ گاهی او را به دلیل حمایت‌های بی‌دریغش از نهضت ملی‌شدن نفت، هم‌بند سران جبهه‌ی ملی در زندان می‌بینیم؛ گاهی از شیفتگی خود به آیت‌الله طالقانی سخن گفته و همواره سران نهضت آزادی ایران بازداشت می‌گردد و بالاخره به تحسین از نهضت امام خمینی و انقلاب اسلامی زبان می‌گشاید. به این فهرست حتی می‌توان، عضویت در کانون نویسندگان ایران، پیشگامی در حمایت از جنبش فلسطین، پیشقراول اتحاد شیعه - سنی آن‌هم در دهه‌ی بیست، مبارزه علیه بهائیان و بالاخره فعالیت‌هایی در سلک نویسندگان و به‌خصوص مترجمان عربی بسیاری از نشریات و روزنامه‌های وقت را افزود.

اسناد برخورد دستگاه قضایی و امنیتی و به‌خصوص ساواک درباره‌ی رهنما، پر از تناقض است و همه نوع اتهام: کمونیستی، مذهبی، ملی‌گرایی و... در پرونده‌ی او وجود دارد. البته مأموران غالباً سردرگم‌اند و با هر تحرکی از سوی عناصر و نیروهای مذکور ابتدا سراغ رهنما رفته و او را دستگیر می‌کنند. این نکته آمار دستگیری‌های او را به هجده بار در طول مبارزاتش رسانده است.

در این میان چیزی که شیخ مصطفی رهنما در طول دوران مبارزاتش هرگز از آن غفلت نکرد، جنبش آزادی‌بخش مردم فلسطین بود؛ به طوری که اگر انگیزه‌ی مبارزه او علیه شاه را نیز همکاری هیئت حاکمه با اسرائیل قلمداد کنیم، بیراهه نرفته‌ایم و فعالیت‌های رهنما و «جمعیت مسلم آزاد» را به‌عنوان یکی از اصیل‌ترین حرکت‌های مردمی ایران در حمایت از فلسطین و علیه اسرائیل می‌توان نام برد. در همین راستا وی با برخی سازمان‌ها و حتی نهضت‌های رهایی‌بخش ارتباط پیدا کرد و حتی با

سفرای برخی کشورهای اسلامی در تهران تماس برقرار نمود. به طوری که هرگاه در هر جمع و کنفرانسی، سخن از فلسطین بود، سراغ رهنما را نیز می شد گرفت. نامه های او به سران سازمان ملل متحد و صدور ده ها اعلامیه در حمایت از مردم فلسطین، ملی شدن کانال سوئز و... از زمره ی این اقدامات بود.

اما حکایت تدوین این اثر نیز همچون سرنوشت خود رهنما، داستانی پرفراز و نشیب است. ایشان یک بار در سال های ۱۳۷۸- ۱۳۷۹ بخشی از خاطرات خود را طی پنجاه ساعت مصاحبه ی حضوری در اختیار حوزه ی هنری سازمان تبلیغات اسلامی قرار داد. این خاطرات که تا سال ۱۳۴۶ دوران مبارزات او را دربرمی گرفت در سال ۱۳۸۲ به اهتمام آقای مسعود کرمان و در قالب کتابی به نام «خاطرات شیخ مصطفی رهنما» از سوی حوزه ی هنری به زیور طبع آراسته گردید. براساس مقدمه ی کتاب مذکور، قرار بود رهنما دنباله ی خاطرات خود را در سازمان مذکور بیان کند تا در جلد دوم به چاپ برسد. ولی او به دلایلی از بازگویی ادامه ی خاطراتش خودداری ورزید تا اینکه در پی درخواست معاونت تاریخ شفاهی مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ایشان آمادگی خود را برای بازگویی کامل خاطراتش در این مرکز اعلام کرد. این برنامه طی چهارده جلسه از تاریخ ۱۳۸۶/۵/۱۶ تا ۱۳۸۷/۲/۳ در مرکز اسناد انقلاب اسلامی انجام گرفت، سپس متن پیاده شده از نوار مصاحبه به همراه پانصد برگ اسناد مبارزات و اقدامات ایشان برای تدوین در اختیار نگارنده قرار گرفت.

براین اساس، این کتاب نسبت به کتاب قبلی از دو امتیاز برخوردار است: یکی اینکه متن کامل خاطرات شیخ مصطفی رهنما با ارائه ی فهرست مطالب و عنوان گذاری موضوعی را داراست، دوم اینکه صدها برگ اسناد مبارزات ایشان در تکمیل و تأیید خاطرات آمده است.

در پایان، نگارنده بر خود فرض می داند از آقای شیخ مصطفی رهنما که طی چندین دیدار، برخی نکات مبهم مربوط به خاطراتش را توضیح داده و بعضاً منابعی را در اختیار حقیر قرار دادند تشکر نماید. همچنین از آقای رحیم نیکبخت مسئول بخش تدوین اسناد و خاطرات مرکز اسناد انقلاب اسلامی و آقای مجتبی غنیمت حروف نگار

محترم و سایر عزیزانی که در تدوین این اثر همکاری کردند سپاسگزاری می‌کنم. ناگفته پیداست که هر نوع نقص و اشکالی در کتاب به‌عهده‌ی تدوین‌کننده آن می‌باشد.

رحیم روحبخش

بهار ۱۳۸۸

www.ketab.ir